

דאליזור

עלן לשבת קודש

בס"ד

דברי מחשבה והלכה, ומהנעשה בבתי הכנסת

נושא השבוע: צום תשעה באב

ההפטרה: חזון ישעיהו (ישעיה א)

פרשת דברים - שבת זוזון

"איכה אלא לבדי טרזכם ומשאכם וריבכם הזו לכם אנשים

זוכמים ... ואשלכם בראשיתכם" (א"י-ג)

משה רבינו מוכיח את עם ישראל ואומר: "איכה אשא לבדי טרזכם ומשאכם וריבכם" כלומר כל זמן שאהרון אחי היה "אוהב שלום ורחף שלום" חי עמנו הוא היה מסייע בידי לבטל את המריבות ע"י שהיה משכין שלום בין איש לרעהו, אולם כעת שנותרתי לבדי אין בכוחי לבטל השנאת חינום והמריבות שביניכם. משה רבינו ראה ברוח קודשו את סיבת החורבן בשני בתי המקדש שנבעה משנאת חינום על כן צרח במר נפשו "ואשמם בראשכם"- מפרש רש"י "ואשמם" חסר י', לומר שאשמותיהם של ישראל תלויות בראשי דיניהם שהיה להם למחות ולכוון אותם לדרך הישרה. וכמו אז גם בימינו אם היינו מתעוררים שלא לריב ולאהוב כל אחד מישראל לא היה בית המקדש נחרב, ומשלא התעוררנו קוראים אנו בתשעה באב "איכה ישיבה בדד" ומה נשכיל להתעורר בתשובה שלימה על העוון המר הזה ובזכות זה נזכה לגאולה השלימה.

אהבת חינום

מעשה שהיה

אברהם היה החבר הכי טוב שלי, היינו שכנים דלת מול דלת, בנים בכורים להורים צעירים. היינו משחקים יחד ובשלב מסוים אף צעדנו לגן ולתלמוד תורה יחד. כבר מגיל 3 ניכר בינו הבדל גדול, אברהם היה מחונן בצורה בולטת מאוד, הדיבור היה מפותח אצלו מאוד וכך גם היכולת השכלית. בגיל שנתיים וחצי הוא כבר ידע לזהות אותיות בעוד שאני לא הסתכלתי לכוון שלהם. בגיל 3 נכנסנו לתלמוד תורה כשאברהם מכיר את האותיות ובגיל 3.5 הוא קרא שוטף כשאני הוצתי רבות להכיר. אימי היתה מספיק חכמה כדי לא לערוך השוואות, מעולם לא שמעתי: "למה אתה לא קורא כמו אברהם? תלמד קצת ממנו..." אך למרות הפער הגדול בינינו היינו חברים טובים וחילקנו הכל יחד. היינו משוחחים שיחות נפש עמוקות, דאגנו אחד לשני מאוד. למרות שראיתי את מבטי הערצה של המלמדים שנתלו בו לא קינאתי בו ואף שמחתתי בשמחתו והייתי מאושר להיות חברו הטוב. אברהם היה שקט מאוד בחברה, הוא לא הסתדר עם ילדים ונראה מוזר בעיניהם, משהו בסגנון של גאון. ככל שעבר הזמן הוא משך אותי לעולם שלו, בגיל 8 הוא החל ללמוד גמרא וניסה להסביר לי במילים פשוטות דברים שלא הצלחתי להבין, אבל הוא לא התייאש, למדתי ממנו רבות, הוא היה מלמד מעולה. בגיל 10 קבע אברהם את כל עתותיו ללמוד גמרא עד שהוריו אילצו אותו לרדת לשחק כל יום רבע שעה עם חברים. הייתי מחכה לו ומכניס אותו למשחק מרתק עם החברים כשהוא אינו מבין מה כ"כ מעניין בו. כשהגיע הזמן להיכנס לשיבה קטנה אני הייתי בחור בינוני המוכן להתאמץ ע"מ להצליח, אך אברהם התקבל לכל ישיבה שחפץ, היה לו שם של גאון הדור הבא והישיבות הציפו את בית הוריו בטלפונים שיכנס בשעריהם. החלטנו ללכת לאותה ישיבה למדתי היטב ע"מ שאוכל להכניס בשערי הישיבה המובחרת ובסיועו של אברהם שלמד עימי, התקבלתי. חשבתי שאאלץ לדחוף אותו להיכנס לחברה אבל טעיתי, שמעו הלך לפניו, הוא היה בחור מוערך עוד

זמנים ע"פ לוח "אור החיים" של אופק תל אביב * שעות קיץ * סוף זמן ק"ש לשבוע הבעל"ט 8:42-8:44

כניסת שבת: 7:12 יציאת שבת: 8:02 יציאת ש"ס ר"ת: 8:53

כניסת הצום: 7:31 חצות יום: 12:46 יציאת הצום: 7:53

טו. אין לומר "שלום" לחברו ואם מי שאינו יודע הקדים לו "שלום" יענה בשפה רפה ובכבוד ראש (ש"ע ס"כ). ולגבי "בוקר טוב" ו"ערב טוב", מצד הדין מותר ועדיף שלא (חז"ע עמ' ס"ג), מותר לשאול "מה שלומך" [מעניין הצום] וכן לאחל "מזל טוב" וכי"ב (ס"ס).

טז. בליל תשעה באב וביומיו יושבים בבית הכנסת על הארץ עד המנחה (ש"ע ס' תקנ"ט סעי' ג) [המנהג עד מעט אחרי חצות יום] (הרמ"א ס"ס, כה"ס ס"ק כ, אור לציון ח"ג פ"כט ס"ט, משנ"ב א"ס מנחת ס"ק 9).

וכן בבית המנהג שיושבים על הארץ (אור לציון לגר"ב א"ס שאלו ח"ג פ"כט ס"ט, ש"ת אגרות משה אור"ח ח"ה ס' ט, מעין אומר ח"ג ס' לז עמ' קמא) (שאלות לשל"צ עובדיה יוסף בע"פ), פסקי תשובות ס' תקנ"ט ס"ד ועוד) וכשיושב על הארץ צריך שפסיק ע"י בד או כרית שאין גובהו מגיע לטפח (8 ס"מ), ואם הוא זקן או תשוש יקל עד ג' טפחים. וחייב לקום מפני רבו, אביו, זקן וכי"ב אפילו שיושב על הארץ (תורת מועדים ס' י ס"ב-ג). הנוסעים באוטובוס או במכונית רשאים לשבת כרגיל (פסקי תשובות ס' תקנ"ט ס"ד).

יז. נהגו לישון בתשעה באב עם מזרון על הארץ ומי שאינו יכול ישן על המיטה. ומי שישן על שני כרים יישן רק על כר אחד, ויש שנהגו לשים אבן תחת הכרית (ש"ע ס' תקנ"ט סעי' ג דרמ"א).

יח. מנהג הספרדים לומר בכל התפילות בברכת בונה ירושלים "נחם ה' את אבלי.. וחותם ברוך.. ציון בבניין ירושלים" (ש"ע ס' תקנ"ט ס"א, משנ"ב ס"ק א, כה"ס ס"ק א, חז"ע עמ' קנז). ואם שכח אומר ב-

"רצה" [במיקום] "עילה שראינו ואם לא אומרה ב"אלוקי נצור" כנ"ל (ס"ס עמ' קנז, ש"ע ס"ס).

יט. אף בתשעה באב אסור בנעילת נעלי עור יש לברך בברכה "שעשה לי כל צרכי" בשם ומלכות (ס"ס).

כ. מנהג ירושלים (וכן הרש"צ עובדיה יוסף והגאון בן ציון אבא שאול) להתעטף בציצית ולהניח תפילין בביה"כ בתפילת שחרית בתשעה באב [כולל תפילין ר"ת] (חז"ע עמ' קסא-קנז) לשולחן ערוך המנהג להתפלל שחרית בלי טלית ותפילין ורק במנחה נהגו להתעטף בטלית ולהניח תפילין (ש"ע ס' תקנ"ט ס"א), והנהוגים כן טוב שיהגו שכל אחד יתעטף בציצית ויניח תפילין בביתו קודם תפילת שחרית ויקרא עימה "קריאת שמע" (אחר שברך ברכות התורה) [כולל תפילין ר"ת] ואח"כ יוריד את הטלית והתפילין וילך לביה"כ להתפלל שחרית, ובתפילת מנחה יחזור ויתעטף בציצית ויניח תפילין בברכותיה (נ"ל דברים ס"ס, חז"ע ס"ס, כה"ס ס"ק א-ד, אור לציון לגר"ב א"ס שאלו ח"ג פ"כט ס"ב).

כא. במוצאי תשעה באב עושים הבדלה על יין בלבד (ולא על נר ובשמים) (ש"ע ס' תקנ"ט ס"א).

חולה [או מעוברת או מניקות בפועל] וכי"ב שמותר לו לאכול בתשעה באב עושה הבדלה על יין [ללא בשמים] קודם אכילתו ויכול להוציא ידי חובה את בני ביתו אע"פ שהם מתענים, ואחרי ההבדלה ישתה ממנו מלא לוגמיו (חז"ע עמ' קמא) וזה בנוסף להבדלה שעשה על הנר במוצאי שבת.

קטנים [מגיל 6 ומעלה] שאוכלים בתשעה באב צריכים לעשות הבדלה לעצמם (חז"ע עמ' קנז).

כב. במוצאי תשעה באב מותר לכבס וללבוש בגדים מכובסים, להסתפר (ש"ע ס' תקנ"ט ס"ד) ולרחוץ כל הגוף במים חמים, מותר לשאת אישה (תורת מועדים ס' יא ס"ג-ד). והשנה שהצום דחוי מותר גם לאכול בשר ולשתות יין (חז"ע עמ' קמא, אור לציון ח"ג פ"כט ס"ב, החי"א דברכי יוסף ס' תקנ"ט ס"א ס"ס) [והאשכנזים גם מתמירים בלילה הזה ומתימים ביום (הרמ"א ס' תקנ"ט ס"א)]. וכן מותר לברך "שהחיינו" (חז"ע עמ' קנז, כה"ס ס' תקנ"ט ס"ק יח) ומותר לשמוע שירים עם מוזיקה (משנ"ב ס' תקנ"ט קטע"א ס"ק ד, כי זה מועד/חוקה ס' תקנ"ט ס"ב).

כג. במוצאי הצום מברכים "ברכת הלבנה" ואם אפשר ינעלו קודם נעלי עור ויטעמו משהו (חז"ע ס' י).

סדר מוצאי שבת זה (נלקט מתוך תורת מועדים לה"ד יוסף ומתוך ס' פסח ותשעה באב שחל בשבת לרב לזי כהן) יש לקיים את שעורי התורה לפני מנחה, ואחרי מנחה ילכו האנשים לבתיהם, לאכול סעודה שלישית ולא יאמרו בפירוש שאוכלים "יבטיל הצום" ויסיימו האכילה לפני שקיעת החמה (31: 7). משקיעת החמה אין לאכול ואין לרחוץ ידיים וכו' ככל דיני תשעה באב, (וטוב מס' דקות לפני השקיעה) אולם עד צאת שבת אין להוריד את נעלי העור שזהו אבלות ברבים בשבת. בצאת השבת (8:02) יש לומר "ברוך המבדיל בין קודש לחול" ולהחליף את הנעלים ואת הבגדים ויזכירו גם לנשים שיאמרו כן ויחליפו כנ"ל ויש לזכור שאסור ללבוש בגדים מכובסים. [גם אלה שמקפידים זמן רב] ראוי לגבאים להכריז שתפילת ערבית תהיה כ-20 דקות אחרי צאת השבת (8:22) כדי שתהא שהות לאנשים להחליף נעליהם ובגדיהם ולבוא מבתיהם לאחר צאת השבת עם ספרי הקינות. מצאת השבת ועד התפילה יורידו הגבאים את הפרוכת מההיכל ואת הרימונים של סה"ת, יזיזו כסאות לצד ויפרסו שטיחים וכי"ב על הרצפה. (אבל לא לפני צאת שבת!) (חז"ע עמ' קנז) אין אומרים "לדוד ברוך ה' צורי" אלא מתחילים "על נהרות בבל" [בעמידה יוסף "אתה חוננתנו" כבכל מוצאי שבת] ואחרי העמידה מביאים נר ומברכים "בורא מאורי האש" [ביאו מס' נרות ויפרוסם בביה"כ שכולם יוכלו להיות קרובים לנר] ואח"כ קוראים איכה וכו' (אין מברכים על בשמים). כשחזרו לביתו יזכיר לאשתו ולבניו ביתו לברך "בורא מאורי האש" ולא יאמר "ויתן לך". המקפידים כל השנה על זמן רבינו תם יקפידו בזה גם השבת, לענין ברכת מאורי האש.

שיעורים באשדוד לציבור הרחב בבי"ח "החיד"א רח' יצחק הנשיא 22 אזור ג': ליל תשעה באב-ב 9:45 הרב יצחק שטרית וב- 10:15 הרב אריה שכטר. ביום תשעה באב-ב 2:00 בצהריים הרב הרב עוזיהו אלי פלאי הבראה בליווי מצגת, הרב יעקב לייפער, הרב יעקב סיני, הרב שלמה קדוש, הרב משה פינטו, הרב פנחס קריספין ואח"כ מנחה וערבית.

בטרם הוציא מילה מהפה. אברהם בדרכו הנעימה לא עשה מכך ענין, הוא למד עם מי שהמשיגה אמר לו והתייחס לכולם בנעימות וביישנות, כשהתלמידים ראו בכך מידות תרומיות של גאונים בישראל. בשיעור הוא לא דיבר מילה – דבר שהוסיף להודו אבל בסוף השיעור הוא ניגש למגיד שיעור והקשה קושיה עצומה, המשיגה אסף את כולם ואמר להם את הקושיה. החלו דיונים סוערים ואחרי רבע שעה של סערת רוחות במקום הצליח אברהם למצוא את התרוץ הפשוט, הוא אמר אותו בקול רם וכולם נדהמו מעומק הידע שלו. מרגע זה הרגשתי אפס לידו, אני, משה, הייתי הילד שהכניס אותו לחברה כבר לא צריך להעניק לו כלום, הרי מראש לא הייתי נכנס לשיבה ברמה גבוהה כזו – זוהי תחרות שאינה לרמה שלי. זו היתה הפעם הראשונה שקנאתי בו. הייתי בעיני הבחורים כנושא כליו, זה היה מתסכל מאוד. התסכול הלך וגבר, אמנם למדתי במרץ וניסיתי לשאול שאלות אבל הבחורים היו יותר חזקים ממני. הם ניהלו דיונים ערניים עם אברהם שניצח על הכל בקולו העדין. מגידי השיעור היו אומרים בהערכה: "אשרי יולדתו, גאון בתורה גאון במידות", אברהם שם לב שאני לא מרוצה וקבע איתי חברותא לשעות הבוקר, זה לא ריצה אותי אך הקנה לי מעמד שהייתי זקוק לו, מי היה מאמין שאברהם יקרב אותי מכל הבחינות?! היה לי קצת קשה בישיבה של בחורים מצטיינים אבל הצלחתי להתגבר על הקושי לאחר עמל ויוצ שאתגרו אותי. 3 שנים עברו וביחד צעדנו לישיבה גדולה, בגיל 18 החלו להתעניין אודות בחורים ביישבתנו, הרבה חמדו את אברהם כחתן לבתם. לעומתו, אצלי השידוכים היו צולעים במקצת. בעיניים כלות ראיתי את הבירורים אודותיו. יום אחד, שלושה ימים לפני תשעה באב, סיפר לי אברהם בעיניים נוצצות על שידוך מיוחד שמתרקם אצלם. חצי שעה לאחר שסיפר לי הגיע לישיבה בחור צעיר ותפס אותי לשיחה על אברהם כן, "תגיד, איך הוא?" דקלמתי את כל המחמאות והתשבחות עליו. "נו, טוב, את זה כולם אומרים, אבל באמת, כידיד אני שואל אותך איך הוא?" תערובת הקנאה שתססה בתוכי התפרצה בתוכי ללא שליטה, איני יודע למה עשיתי זאת, אולי בגלל התסכול במשך כל השנים ואמרתי: "תראה, אני מכיר אותו הרי טוב..." וסיפרתי לו איך היה צדדי, קצת שקט, קצת... מוגזם... "אבל היום הוא מצליח וזה הכי חשוב". פתאום נבהלתי מה עשיתי? אני והקנאה הגרועה שלי, מי יודע לאן האינפורמציה הזו תגיע? אמרתי: "תשמע, זה לא בדיוק ככה, מה שאמרתי לך... יש לו המון מעלות, סתם "הקצנתי"... יום למחרת סיפר לי אברהם שהשידוך ירד באופן פתאומי, "מישהו קלקל, הם החליטו לרדת מזה" הרגשתי איך הייתי רוצה שהאדמה תפתח את פי ותבלע אותי, זה הכל באשמותי. למחרת הגיע תשעה באב, ישבתי ומגילת איכה בידי, עברה בי צמרמורת, הכל קרה בגלל שנאת חינום, כמה צריך להגביר אהבת חינום ואני שהייתי צריך לאהוב את חברי רדפתי אותו בגלל קנאה, איך העזתי? במוצאי תשעה באב ידעתי מה אני צריך לעשות, לאחר ששתייתי ונחתי הלכתי לעבר כתובת מאוד מוכרת, לאותו ראש ישיבה שהציעו לחבר שלי. דפקתי בדלת וביקשתי בקול רועד לשוחח עם ראש הישיבה. נכנסתי והצגתי את שמי, אני חבר טוב של אברהם כן. סיפרתי לו את יחסי עם אברהם מגיל קטן ואיך תולעת הקנאה כרסמה בי ללא הפוגה. וכשברר אצלי אמרתי דברים שאפשר לפרש אותם אחרת, קריאת המגילה זעזעה אותו והרגשתי שאני חייב לעשות מעשה. "זה היה שקר, אתם חייבים להאמין לי". אמרתי בוכה, וביקשתי את סליחתו על שהוניתי אותם. שבוע לאחר מכן אברהם התארס, קיבלתי על עצמי להתחזק באהבת חינום ולרצות בטובת השני.

הלכות ערב תשעה באב שחל בשבת

פינת ההלכה

- א. במנחה של שבת אחר "עמידה" אין אומרים "צדקתך" (סי' תקנ"ב ס"ב בהרמ"א).
- ב. אין לטייל בערב תשעה באב (סי' תקנ"ב ס"ב בהרמ"א) אפילו כשחל בשבת (בה"ט סי' תקנ"ב ס"ב) היינו כל היום ונכה"ט שם, בכני יוסף ס"ק ה, חז"ר עמ' שגל. רשאי ללמוד תורה בשבת גם אחרי חצות יום (12:46) בכל מה שירצה, עד בין השמשות (7:31) (חז"ר עמ' רמח, ט"ז ס"ק ב, בכני יוסף ס"ק ג).
- ג. בשבת זו אוכלים בשר ושוותים יין, ואפילו בסעודה שלישית שמסתיימת סמוך לשקיעה ושרים שירי שבת (ש"ע סי' תקנ"ב סי' תרמ"ט מועדים סי' ה ס"ח). ויזהר לסיים את הסעודה מס' דקות לפני שקיעת החמה כי בשקיעת החמה (7:31) נכנס צום תשעה באב!! (הרמ"א ס"א, ומשנ"ט ס"ב כד, חז"ר עמ' רכס).
- ד. המצטער מהצום, אם לא יקח כדורים לפני הצום להקלת הצום, רשאי לקחתם ("קל צום" וכדו') (ש"ע סי' ת"ח ח"ט סי' נ"ז) ומעיקר הדין מותר לקחתם גם בשבת [ואין לחוש להשיקת סממנים ולא משום הכנה משבת

לחול] (ענין לזית חן לגר"ע יוסף סי' פט והובא בקצוץ יורו משפטיך לגר"ג בן משה) מ"מ לא יאמר שלוקחם לצורך הצום.

הלכות תשעה באב שדחוי ליום ראשון

- א. ביום תשעה באב [לפני 1951 שנים] אירעו צרות קשות לעם ישראל ובפרט חורבן בתי המקדש הראשון והשני (גמ' תענית כ"ו) ולכן תשעה באב אסור באכילה, שתיה, רחיצה, סיכה, נעילת נעלי עור ואישות (ש"ע סי' תקנ"ב ס"א) ואסור ללמוד תורה (ס"ט) וכל האיסורים הם לגברים ולנשים כאחד (ס"ט).
- ב. הכל (בנים מגיל 13 ובנות מגיל 12) חייבים לצום בתשעה באב (ש"ע סי' תקנ"ב ס"א).
- ג. השנה שהצום דחוי מעובדות ומניקות פטורות מלצום (חז"ר עמ' נ"ז) [מ"מ לא תאכלנה לעונג אלא כדי קיום הוולד] (ס"ט עמ' ס) אבל יולדת שפסקה להניק והיא אחרי 30 יום ותוך 24 חודש חייבת לצום, ואם יש לה חולשה ומצטערת די בתענית שעות (חז"ר עמ' ס"ה).
- ד. בעלי הברית [שהם: המוהל, סנדק ואבי הבן (סי' תקנ"ב ס"ח בהרמ"א)] צמים עד זמן מנחה גדולה (1:21), מתפללים מנחה ואז מותר להם לאכול (ש"ע ס"ט ומשנ"ט) [ואינם רשאים להתמיר על עצמם (חז"ר עמ' שגל-ש"ט)] ויבדילו קודם שיאכלו (משנ"ט ס"ק ל"ז) ומותר להם ללבוש לבית בגדי שבת (ס"ט בהרמ"א) אבל ראוי להחמיר שלא לנעול נעלי עור (חז"ר עמ' ש"ט).
- ה. ואלו הפטורים מהצום: קטנים [שלא הגיעו למצוות], חולה אפילו שאין בו סכנה [כגון: נפל למשכב] וכן המפלת רח"ל או היולדת תוך 30 יום (ללידה מעת לעת) (ש"ע סי' תקנ"ב ס"ז ומשנ"ט ס"ק ט) וכן זקן חלש שהרופאים אמרו שאם יצום יבוא לחולי (חז"ר עמ' רעט). החולים פטורים מסעודת מלווה מלכה וילקו"י עמ' תכ"א).
- ו. כל הפטורים מהתענית אינם צריכים להתענות תענית שעות [היינו לצום למס' שעות] ואינם צריכים לאכול פחות משיעור, מ"מ ראוי שיאכלו בצנעה ויאכלו הנצרך (ס"ט).
- ז. אדם בריא שצם, אך עליו לבלוע גלולה נגד מיחושי ראש או כאבי גרון וכדו', מותר לו לבלוע בלי מים, ואם יש בהם מתיקות ומשתמשים בהם דרך לעיסה או מציצה ואין בולעים אותם יש להחמיר. ואם לא לצורך רפואת חולי פנימי וכי"ב יש להקל בכל אופן, ואם קשה לו לבלוע רשאי להקל אף עם מעט מים ויזהר שלא ישתה רביעית בבית אחת (תורת מועדים סי' א ס"ג, ס"ק ג).
- ח. רחיצה אסורה בתשעה באב בין בחמים בין בצונן ואפילו להושיט אצבעו למים אסור (ש"ע סי' תקנ"ב ס"ז), וכ"ש שאסור לרחוץ פניו (אא"כ הוא אסטניס) (משנ"ט ס"ק כ"ב) ואם היו ידיו מלוכלכות מותר רק להעביר את ההלכוך (ש"ע סי' ט"א) וכן לכלוכים בעיניים [כגון: בבוקר] ודרכו לרחצם במים מותר לרחוץ (ס"א) ונשים המבשלות אוכל מותר להן להדיח את הירקות וכדו' כדרכן (ב"ח סעי' כב).
- ט. מותר לרחוץ את כלים המלוכלכים שנותרו משבת בליל תשעה באב אם צריך אותם לצורך קטנים או חולה שמותר להם לאכול (אור לאור לגר"ב אב"ט שאלו ח"ג פ"כט ס"ז, כל המתאכל עליה לגר"י פאה עמ' שפ"א) ואם רוצה כזי שיהיה נקי ומסודר מותר (ש"ע מענין יומרו ח"ג לגר"י נקי פ"ד סי' ז) צם הכש"ל עובדיה יוסף זאק"ל, אבולט וחורבן לגר"י שוורץ עמ' 183, שו"ת מחנה אליהו לגר"פ פלאך סי' פז) והמחמיר לרחוץ עם כפפות תבוא עליו ברכה (בכית הלו לגר"א מהפחד ח"א סי' ע, הרב אברהם יוסף צע"פ, שערי נחמה לגר"י שטנר סי' ב עמ' קנב כשקורא רח רע, ועוד).
- י. אין לשטוף את הבית בתשעה באב [ילקו"י מועדים עמ' תקפ"ו] והמקל אחרי חצות ביום תשעה באב יש לו על מה לסמוך [ילקו"י שם ע"פ בכני יוסף ס"ק תקנ"ב ס"ק ז, פסקי תשובות סי' תקנ"ב ס"א].
- יא. בנטילת ידיים של שחרית וכן כשיצא מבית הכסא נוטל עד סוף קשרי אצבעותיו (ש"ע סי' א) אך חולה האוכל פת, וכהן שנוטל ידיו לברכת כהנים נוטלים עד סוף הפרק (עמ' כ"א-ל"ב) ונממדות חסידות שכל אדם יכול יטול ידיו שוב עד הפרק בלא ברכה במוצאי הצום] (תורת מועדים ס"ט).
- יב. אסור לנעול נעלים של עור בתשעה באב אבל של בד, גומי או עץ מותר (ש"ע סי' תקנ"ב ס"א) [קבב מותר אפילו שהרצועה היא מעור (חז"ר עמ' ש"ט)] ואם נגע בנעלים אלו צריך ליטול ידיו (ב"ח ס"א). קטנים מותרים בנעילת נעלי עור, מ"מ טוב לחנכם שינעלו נעלים שאינם של עור (חז"ר עמ' ש"ט). מי שחייב ללכת בנעלי עור [כגון: חייל בתפקיד] טוב שישים מעט עפר בתוך מנעליו כדי לצאת ידי חובת כל הפוסקים (ש"ע נ"ח יוסף ח"א סי' לה עין ש"ע סי' תקנ"ב ס"ז משנ"ט ס"ק ג) מ"מ כשיגיע לביתו יורידם (ס"ק לה).
- יג. אסור ללמוד תורה בתשעה באב שנאמר "פקודי ה' משמחי לב" וכן לא חוק לישראל, אבל מותר ללמוד איוב, פרקים הרעים בירמיה, מדרש איכה ופירושים, קטעים מהגמ' שעוסקים בחורבן ואבולט [כגון: מועד קטן פ' "אלו מגלחין", גיטין נ"ה: ג-ח. סנהדרין ד' [ש"ע סי' תקנ"ב ס"א-ד ומשנ"ט ס"ט]. וכן מותר ללמוד ספרי מוסר המעוררים לתשובה (יב"ח ח"ב/כ"ט). אבל לא קטעים של באורי פסוקים שמביאים לשמחה (חז"ר עמ' ויש חיוב ללמוד תורה ביום זה במותר [ילקו"י ח"ה עמ' תקפ"ו]).
- יד. אין לקרוא תהילים בתשעה באב, מ"מ מותר דרך בקשה ותפילה כגון: על חולה וכי"ב וכן יש להקל למי שאינו בקי ללמוד תורה ואינו יודע אלא קריאת תהילים שמותר שלא יתבטל מלימוד (חז"ר עמ' ש"א) ולנשים יש להקל לקרוא (ס"ט עמ' שטו). קריאת עיתונים ושמיעת רדיו [חדידים] אינם אסורים מן הדין והמחמיר תבוא עליו ברכה (ס"ט).